

Н. НАУМОВ

Гідрування кам'яного вугілля

Один із продуктів, що виходять в наслідок коксування вугілля через дальшу переробку кам'яновугільної смоли, є бензина, проте виходи її надто малі: кількість одержуваної з вугілля смоли, залежно від сорту вугілля й температури коксування, змінюється між 5—15%, а виходу бензини із смоли змінюється в межах 5—10%. Тимчасом потреба на бензину, у зв'язку з дедалі більшим автомобілізмом і авіацією, зростає надзвичайно, не кажучи вже про надто нерівномірний розподіл нафтових родовищ, у деяких країнах зовсім немає власної нафти.

Про темпи зростання виробітку бензини з нафти можна дізнатись з поданої нижче таблиці виходу різних продуктів з нафти протягом останніх сорока років (у % до загальної кількості виходів):

Р о к и	Бензина	Легка олія	Газова і паливна олія	Масло
1889	12,8	65,9	—	7,7
1899	12,9	57,6	14,0	9,1
1914	18,2	24,1	46,5	6,6
1919	25,2	15,4	50,2	5,6
1924	31,2	9,3	49,8	4,3
1929	39,4	5,8	45,3	3,5

Отже, в той час як сорок років тому основним продуктом, що добувається з нафти, була легка олія (гас), що становила 66% усіх виходів, тепер вихід легкої олії знизився до надто малої величини—5,8%, а виходи бензини за той самий час зростали з 12,8% до 39,4%, тобто понад 3 рази.

Щодо метод виробітку бензини, то найважливіше до цього часу є очищення—57%, хоч питома вага цієї методи невинно зменшується на користь крекінгу, як це видно з поданої далі таблиці, що показує питому вагу (у відсотках) участі окремих метод у виробітку бензини.

З цієї таблиці видно, що метода розщиплення важких рештків переганання нафти, або крекінг починає відігравати дедалі більшу роль у виробітку бензини.

На зважаючи на величезне збільшення виходів бензини з нафти, що досягає тепер 40% замість 12-13% сорок років тому, попит на бен-

Очищення		Крекінг	Земний газ
1918	89	10	1
1924	74	19	7
1925	66	36	8
1926	60	31	9
1927	60	30	10
1928	58	32	10
1929	57	33	10

зину завжди перевищує пропозицію, що між іншим виявляється в надзвичайно хуткому зростанні цін на нафту: у П. Америці ціни на нафту зросли з 1,35 доларів за барель 1900 р. до 3,45 за барель 1925 р., тобто на 150%, тоді як ціни на кам'яне вугілля за той самий період зросли всього на 60% (з 2,9 до 4,6 доларів за тону). Зазначена невідповідність між попитом і пропозицією на бензину зростає ще надто нерівномірно розподіленими запасами нафти в земних надрах, що звичайно має наслідком і відповідний розподіл виробітку бензини по окремих країнах. Досить сказати, що більшість європейських країн, в тому числі Англія, Німеччина і Франція—не мають власної нафти і значить в справі постачання нафтових продуктів цілком залежать від інших країн.

Споживання бензини по окремих країнах визначається такою таблицею.

Кількість в 1000 барелів		%	Кількість в 1000 барелів		%
Америка	318 343	81,53	Англія	21 125	1,39
П. Ам. Сполучені Штати	277 483		Італія	2 328	
Канада	11 707		Голяндія	1 358	
Мехіка	1 209		Швеція	1 472	
Куба	1 127		Еспанія	1 933	
Аргентина	2 874	14,37	Азія	5 429	0,75
Бразилія	1 487		Брит. Індія	1 347	
Європа	57 499		Японія	1 500	
Бельгія	1 179		Африка	2 937	
Данія	1 196		Австралія	6 233	
Німеччина	10 286				
Франція	10 174			390 441	100

Нарешті, в справі постачання нафтових продуктів треба взяти до уваги ще один факт—це безперечно швидке виснаження запасів нафти в земних надрах, при тому темпі зростання виробітку нафти, що спостерігається останній час.

Всі відзначені обставини уже давно поставили на чергу питання про можливість виробітку синтетичної нафти, при чому головні зусилля спрямовувались на перетворення в нафту кам'яного вугілля, бо ці дві речовини щодо хемічного складу безперечно споріднені вони мають вуглець, воду, але з тою відміною, що у вугіллі менше водню, ніж у багатих на водень вуглеводнях; отже з технічного боку завдання полягало в тому, щоб перетворити вугілля в нафту, додаючи до нього водень; ці методи, що застосовуються в різних варіаціях, мають назву гідрування або стечнення вугілля.

Тепер треба усунути деяку плутанину понять: суть процесу гідрування полягає не стільки в перетворенні речовини на рідину, скільки в сполученні речовини з воднем: гідрувати в цьому розумінні можна не тільки тверді речовини, як от кам'яне або буре вугілля, а й рідкі—кам'яновуглянну смолу й важкі нафтові олії, а також і газуваті. З другого боку, треба відзначити, що під назвою гідрування треба розуміти не тільки методу діставання бензини, а також і метанолу, вищих алькоголів тощо.

Взагалі треба сказати, що в цій галузі є ще велика плутанина понять, що надзвичайно утрудняє з'ясування дійсного стану в цій галузі.

Важливо, в усякім разі, одно, що гідрування дає змогу перетворювати вугілля і його деривати в цінніші продукти. Цю роль гідрування відзначив ще 1912 р. покійний Є. Фішер, який у своїй промові, присвяченій завданням інституту вивчення вугілля, відзначив, що гаслом інституту має бути підвищення внутрішньої цінності вугілля: „як добре було б, якби вдалося через відповідні відновні процеси здобувати хемічним способом рідке паливо з твердих пальних матеріалів. На мою думку, в цьому полягає основна проблема вугільної промисловости, для розв'язання її треба вжити всіх заходів сучасної техніки й науки і випробувати всі можливості“.

З цього погляду гідрування вугілля є остання ланка в тій еволюції, що її проробило вугілля щодо хемічного використання.

Німецький проф. Вільке дає таку наочну схему взаємин між сухим перегананням і гідруванням вугілля ¹⁾

Той самий проф. Вільке дає таку класифікацію теперішніх методів відновлення вуглеводнів з вугілля, смоли, нафти й газу:

1) так званий метанолевий процес (Methanolverfahren), за якого вуглеводень або вуглекислота каталітично під високим тиском гідрується в метаноль, вищі алькоголі або мішані вуглеводні нафтового характеру;

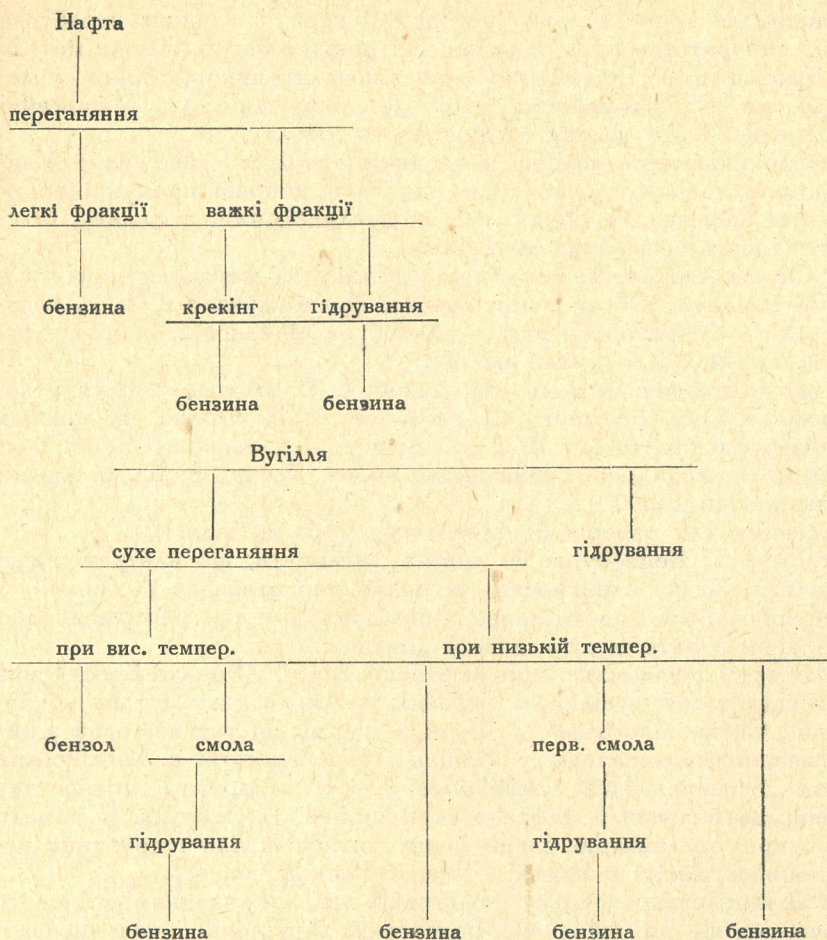
2) Каталітичне гідрування при низькому тиску за методом Фішера і Тропша,

3) метода Бергіуса, що через високий тиск і високу температуру без каталізатора дає змогу перетворювати вугілля, його деривати або нафту та її деривати на бензину, мастильну і дизельну олію,

4) каталітичне гідрування під високим тиском I. G., за якому вугілля, смола і олії перетворюються на бензину або моторові, мастильні, чи паливні олії.

Н. А. Орлов відзначає ще методу Меламіда, що дає змогу гідрувати без високого тиску, а пристосовуючи каталізатор з розтопленої цини та інших металів; метода Меламіда застосовується до гідрування кам'яного вугілля, але особливо вона придатна для поліпшення різних буровугляних продуктів та нафтових лишків, про що свідчить чимало англійських патентів.

¹⁾ Brennstoff und Wärme—Wirtschaft B 22, 1929.

За даними Н. А. Орлова¹⁾ виходи рідких продуктів, при гідруванні за методою Бергіуса, набагато змінюється, залежно від сорта вугілля та умов самого процесу; в умовах досліду, проведеного у великому масштабі, одна тонна сухого вугілля з попільністю 4%, при витраті водню 5%, дає, такі кількості продуктів:

Олії	. 455
Газу	. 210
Води	. 75
Амоніяку	. 5
Рештка	. 350

Рештка має олію та вугіль і при перегананні дає ще 80 кг олії, 240 кг коксу і 25 кг газу: отже загальний вихід олії — 535 кг, розгонка дає такі виходи: 150 кг бензини, 200 кг пального для дизелів, 60 кг мастила і 125 кг рідкого палива. Загалом вихід рідких продуктів становить від 40 до 75%.

Дати дійсний стан застосування зазначених метод гідрування в промисловості—справа майже безнадійна через ту таємницю, якою окутана реалізація окремих метод.

¹⁾ Гідрування вугілля та смоли, розділ XIX роботи проф. Фокіна „Синтез амміака“.

Як повідомляє проф. Вільке, метода Фішера і Тропша перебуває ще в стадії лабораторних досліджень; як повідомляє А. Thau, метода Фішера і Тропша дуже цікава, особливо з погляду використання вуглевого оксиду, що є в доменному газі. Дослідну поставу в Мюльгеймі намічено переладнати в уставу промислового типу.

За методою Бергіуса працює дослідний завод у Рейнау біля Мангейма з двома устанами, з них одна на 50 т. добової продукційности для переробки переважно рідкої кам'яновугляної олії, асфальту, бітумоз, вару та інших органічних матеріалів.

Н. А. Орлов повідомляє про другу уставу за методою Бергіуса в Гамбурзі, збудовану 1928 р., і про третю, що збудувало 1928 р. товариство *Gesell f. Kohlenverwertung* у Дюісбург Мейдерісі, розраховану на виробництво 14.000 тонн олії на рік.¹⁾

Навпаки, каталітичні методи гідрування І. Г. застосовуються у великому промисловому масштабі: як зазначає А. Н. Орлов, на заводах І. Г. у Мерзебурзі протягом 1928 р. випущено близько 60.000 т. бензини і разом провадилося будівництво нових устав, щоб збільшити річну продукцію до 200000 т.

Як сировину для переробки вживається буре вугілля.

Про установи в Мерзебурзі не можна запевняти, що наведені вище дані цілком відповідають дійсності, як правильно зазначає А. Thau.²⁾

1) вміщені в пресі з цього приводу повідомлення так різняться одно від одного, що не витримують жодної критики.

Др. Мюлерт³⁾ повідомляє, що нафтовий трест „Франко-Брест“ має уставу для гідрування вугілля в Бергені; в Англії таку уставу збудував концерн „Chem. industries“, у Франції відомі дві установи, одна з них належить товариству копалень у Лані в співробітництві з Англійським товариством „Sensibles Heat Distillation L + d“, а друга — товариству для виробництва бензини й нафти в *saint joulieu de Peyrolas*. Є чимало повідомлень про організацію спеціальних товариств для гідрування вугілля по різних країнах, в Японії, в Новій Тасманії та ін.

Щодо метанолового процесу, то досліди над гідруванням вуглевого оксиду почалися ще до війни на Баденській аніліновій і содовій фабриці; ці досліди успішно закінчено 1922/23 р., коли удалося перетворити оксид і двооксид вуглевий під впливом водню в метіловий алькоголь, відомий на ринку під назвою метанолу.

Через дальше удосконалення процесу удалося дістати, нарешті, і вуглеводні. Велика устава, що працює за цією методою, збудована 1923 р. на заводі Лейноверке.⁴⁾

Сказати щось певне про економічні наслідки гідрування вугілля тепер неможливо за браком надійних даних про роботу устав; зокрема, сам факт пристосування гідрування у великому масштабі на заводах І. Г. в Мерзебурзі навряд чи свідчить про рентабельність цього процесу, оскільки завод Лейноверке є виключно складний комбінат, а тому з'ясувати дійсну собівартість продуктів гідрування для сторонніх річ зовсім неможлива. Завод ще дуже скупий на будь-яку інформацію.

За словами цитованого Мюлерта, гідрування бурого вугілля, як видно, натрапляє на труднощі, і І. Г. посувається вперед в цій галузі надто обережно: за його словами, є деякі підстави припускати, що гідрування нафти піде вперед швидше, ніж гідрування вугілля, це видно

1) За повідомленням проф. Вільке, устава в Дюісбурзі 1929 р. не працювала.

2) Дивись його статтю у збірнику: *Die Deutsche Bergwirtschaft der Gegenwart* 1928.

3) *Chal et Ind.* № 4, 1930.

4) А. Thau — зазначена робота.

хоч би з угоди, складеної між I. G. і Стандарт-ойль про експлуатацію патента I. G. в усьому світі. На підставі зазначеної угоди в Bayway (П. Америка) недавно збудовано велику уставу потужністю на 100000 літрів (378500 гальонів) бензини на день; перевага гідрування перед крекінгом полягає в тому, що гідрування значно підвищує вихід бензини у зв'язку з тим, що при гідруванні не виходить твердого лишка (коксу); були повідомлення також про збудування аналогічних устав у Техасі і Батон-Ружі.

Оскільки процес гідрування є процес прилучання до якоїсь речовини водню, то для гідрогенізації дуже важливе питання — це питання про методу здобування водню; треба мати на увазі, що в гідруванні народжується новий великий претендент на газ коксових печей, оскільки останній за наших умов є найдешевша метода здобування водню.

Які перспективи щодо гідрування? Цими методами зацікавлюється найбільше Німеччина, де немає власної нафти, а також колонії, які могли б постачати їй нафту. За таких умов можна передбачати, що Німеччина буде практикувати ці процеси, навіть незалежно від питання про комерційну рентабельність їх; ті досить невеликі кількості бензини, що виробляються в Німеччині через гідрування вугілля, все таки відіграють уже певну роль в балансі моторового палива Німеччини, і ця роль безперечно щороку зростає.

Сприятливий ґрунт для розвитку процесу гідрування маємо також в Англії й Франції; зокрема, Англія дуже зацікавлена півкоксуванням, переважно з міркувань можливості діставати моторові олії, що виявилось, між іншим, в установленні мита на ввозну бензину, хоч фактично Англія в цьому питанні значно відстала від Німеччини; у пресі промелькнуло повідомлення про збудування в Англії біля Глазгова потужної устави на 600 т. на день бензини, проте це повідомлення далі не потвердилось; як видно це були сенсаційні чутки.

Америка, видно, стає на шлях гідрування нафти, а не твердого палива.

Сприятлива умова для розвитку гідрування є, так мовити, універсальний його характер; за словами Фішера і В. Фред, все досліджене вугілля — від бурого до масного — здатне гідруватись воднем під тиском з утворенням олії в кількостях, що перевищують ті, що виходять при півкоксуванні; з буровугляного півкоксу можна дістати 30 — 40% перегінної олії; піскувате вугілля й буровугляний півкокс придатніші для гідрування, ніж спікливе кам'яне вугілля. Патенти Бергіуса (без каталізатора) дають змогу гідрувати багато продуктів, до яких не можна пристосовувати звичайних ніжних каталізаторів, через те що там є сірка, яка отруєє контактну речовину; до таких продуктів належать всякі ґатунки дьогтю, лупакові смоли, рештки від обробки і перегання нафти.¹⁾

З погляду методи Бергіуса особливо цікаві лупакові смоли з двох міркувань: 1) вони своїм складом найбільше підходять до складу нафти і 2) через виключне поширення цих копалин — з останнього погляду трудно назвати хоч би одну країну, де не було б більш-менш великих запасів лупаку.

Про розміри запасу лупаків можна дізнатись з того, що в Америці, за середнього виходу 30 гальонів олії (за сухого перегання) на 1 т. запаси лупаків перевищують від 10 до 20 разів ту кількість нафти, що добуто в Америці за останні 60 років. і в 2—6 разів перевищують світові запаси нафти.

¹⁾ Н. А. Орлов — зазначена робота, стор. 406.

В деяких країнах тепер застосовують сухе переганяння лупаків, щоб діставати олію, але ця метода не поширилась через дорожнечу олії, що виходить в наслідок цієї методи, порівнюючи з нафтою. Зокрема, недавно опублікований звіт про роботу подібних установ в Австралії установлює, що вартість здобутої таким способом з лупаків олії становить близько 15 доларів за тонну, тоді як імпортова нафта коштує близько 3 доларів за тонну.

Безперечно, гідрування з далеко більшими виходами олії, має далеко кращі перспективи для перетворення лупаків на олію.

Взагалі треба сказати, що розвиток гідрування до значної міри визначатиметься дальшим розвитком нафтової промисловости: зростання попиту на бензину стимулюватиме застосування метод гідрування, щоб збільшити вихід бензини; так само гідрування зростатиме, коли нафтові запаси будуть зменшуватись; в тих країнах, де немає власної нафти, гідрування вугілля починає розвиватись уже й тепер.

Нарешті, оцінюючи майбутню роль гідрування, треба мати на увазі, що гідрування, як метода діставати олію, яка замінить нафту, потребує далеко більше вугілля; за підрахунками проф. Вільке, щоб замінити 800000 т. моторової бензини, що довозиться в Німеччину, треба витратити близько 2% усього вугілля, що здобувається в Німеччині.

В. ЗОТОВ

Про реформу с.-г. податку на 1931 рік

Великі зрушення в житті села, що сталися за останні роки в наслідок широкого руху бідняцько-середняцьких мас селянства до перебудови сільського господарства на засадах колективізації, значний ріст державної промисловости та завдання розгорнутого соціалістичного наступу в усіх ділянках господарського й культурного будівництва вимагають переглянути чинну систему оподаткування селянства с точки зору відповідности її до чергових господарсько-політичних завдань на селі.

Основні моменти системи с.-г. податку 1930 року, що здійсняли завдання стимулювати дальший ріст колективізації, розвиток скотарства та технічних культур і взагалі піднесення продукційности сільського господарства, а також завдання дальшого наступу на капіталістичні елементи села, були такі:

1. Пільговий порядок оподаткування колгоспів пропорційними ставками;
2. Широкі пільги сільсько-господарського характеру — за поширення засівної площі, за засів технічних культур, трав, пільги скотарству тощо;
3. Підвищений і твердий порядок оподаткування куркульських господарств, звільняючи одночасно від податку бідняцькі малосилі господарства одноосібників та колгоспників.

Вивчення практики переведення сільгосподатку та наслідки спеціального обслідування показали, що хоч чинна система в основному і розвивала поставлені завдання, проте різко змінені умови ринку на сільсько-господарські продукти чималою мірою послабили вплив с.-г. податку в справі здійснення покладених на нього завдань. Крім того, при практичному переведенні закону про с.-г. податок, були виявлені дефекти, що призвели до окремих неправильностей в оподаткуванні колгоспників та середняцьких господарств і до помилок в застосуванні індивідуального порядку обкладання.

Ці дефекти виправлено спеціальними постановами союзного уряду з 7 липня, 23 липня та 23 грудня 1930 року.

Перше ніж перейти до докладного розгляду окремих моментів чинної системи с.-г. податку і тих змін, що їх треба запровадити на майбутній рік, скажемо кілька слів з приводу спеціального обслідування, переведеного в окремих районах за програмою погодженою з РСІ УСРР.

Це обслідування охопили шість адміністративних районів, розміщених в різних економічних районах України, а саме: Ріпчанський район кол. Чернігівської окр. (Полісся), Рокитянський район кол. Білоцерківської окр. та Київський район (Правобережжя), Харківський район (Лівобережжя), Дніпропетровський та Маріупільський райони (Степ).

У кожному з цих районів детально обслідувано по одній сільраді та 1-2 колгоспи. Всього, отже, обслідування охопило 2.072 господарства і 9 колгоспів.

Саме обслідування на місцях проваджено за широкої участі активу села та колгоспників, і поставленні питання обговорювала поширені пленуми сільрад та керівні робітники району.

Наслідки обкладання с.-г. податком колгоспів та колгоспників. Щоб вияснити, якою мірою чинна система с.-г. податку стимулює дальший ріст колективізації, інакше кажучи, яку вигоду щодо податків дістає кожне господарство одноосібника та всі господарства разом, вступаючи в колгосп, — пророблено таку роботу.

По кожному господарству, що увійшло в колгосп, облічено всі об'єкти як усупільнені, так і ті, що лишилися в одноосібному користуванні. Далі, за цілокупністю цих об'єктів на кожне господарство обчислено с.-г. податок, як на одноосібника, за чинною системою. Таким способом, обчислено с.-г. податок, що його платило б кожне господарство, коли б воно не було членом колгоспу і мало б ті самі об'єкти. Обчислену таким порядком суму порівнювали з тією сумою що її фактично виплачувало господарство як податок, обчислений за неусупільненими об'єктами разом з пайкою податку, що припадає на його усупільнені об'єкти по колгоспу.

Таке порівняння зроблено і по колгоспу в цілому і по групах господарств з різним розміром прибутку, при чому групування це проваджено за цілокупним прибутком, як від усупільнених, так і неусупільнених об'єктів.

Наскільки зменшується сума с.-г. податку наслідком вступу одноосібних господарств у колгосп, можна бачити з таблиці, що в ній це зниження дано і по окремих групах господарств з різним прибутком, і по колгоспу в цілому у % до податку, обчисленого по одноосібних господарствах.

Групи за розміром оподаткованого прибутку	„Надзіведь“ на Маріопільщині			„Перебудова“ на Білодєрківщині			Соз. ім. Сталіна на Чернігівщині			„Червоний Незаможник“ на Київщині		
	% госп-дар.	Зміна податку у %		% госп-дар.	Зміна податку у %		% госп-дар.	Зміна податку у %		% госп-дар.	Зміна податку у %	
1. Господарства без об'єктів .	5,0	—	—	—	—	—	—	—	—	31,5	—	—
2. Звільнені через малоси- лість	15,0	+ 11,8	19,0	+ 45,2	50,0	+ 2,9	27,0	— 34,8				
3. З прибутком до 150 крб. . .	7,5	+ 204,0	9,5	+ 22,1	6,2	+ 71,5	2,4	— 44,7				
4. „ від 150 до 200 .	—	—	26,5	— 10,4	12,5	+ 48,0	4,0	— 63,5				
5. „ „ 200 „ 300 .	7,5	+ 8,7	32,2	— 38,5	18,8	— 12,4	9,5	— 26,4				
6. „ „ 300 „ 400 .	27,5	— 35,0	5,2	— 44,6	12,5	— 16,4	10,4	— 52,0				
7. „ „ 400 „ 600 .	32,5	— 52,3	7,6	— 65,8	—	—	12,0	— 66,0				
8. „ „ 600 „ 800 .	5,0	— 62,7	—	—	—	—	2,4	— 79,0				
9. „ понад 800	—	—	—	—	—	—	0,8	— 82,5				
Разом . . .	100,0	— 43,2	100,0	— 37,9	100,0	+ 0,6	100,0	— 59,3				

З цих даних видно, що селянські господарства, які вступили до колгоспу „Надзіведь“, пересічно дістали зниження податку на 43,2% рівняючи з тією сумою податку, що вони її платили б, коли б не були у колгоспі. Для артілі „Перебудова“ — це зниження становить 37,9% і для артілі „Червоний незаможник“ 59,3%.

Аналізуючи розмір податкової вигоди по окремих видах господарств, слід відзначити, що вищі за розміром прибутку, тобто заможніші господарства, дістають вигоди більші ніж господарства з незначним прибутком для яких маємо збільшення податкових платежів. Це пояснюється тим, що бідняцькі господарства, які знаходяться поза колгоспом, зовсім звільняються від с.-г. податку за неоподатковуваним мінімумом або за постановою податкової комісії, а як і платять податок, то в незначному розмірі. Тимчасом по колгоспу виключається з оподаткування лише 75% їх прибутку від усупільнених об'єктів, а решта 25% прибутку оподатковується у колгоспі на загальних підставах за середньою ставкою. Отже, що більше входить у колгосп заможних середняцьких господарств то, більшу податкову вигоду вони дістають через колективізацію. От у колгоспі „Червоний Незаможник“, де 14,2% господарств мають прибуток понад 400 карбованців, зменшення податку виносить 59,3%, у колгоспі „Перебудова“, де таких господарств всього тільки 7,6% — зниження дорівнює 37,9%, а в созі ім. Сталіна маємо навіть збільшення с.-г. податку на 0,6% — в цьому колгоспі немає ні одного господарства з прибутком понад 400 карбованців.

Отже, чинна система с.-г. податку з усією очевидністю стимулює входити в колгоспі середняцькі господарства, які дістають тим більші податкові вигоди, що більше об'єктів вони усупільнили. Щодо бідняцьких господарств, які входять у колгосп, то треба сказати, що хоч вони й дістають, як видно з наведених даних, певне збільшення податкових платежів, але це збільшення має більш теоретичне значення, бо ж на практиці ніяких податкових претензій до бідняцьких господарств, звільнених попереднього року за малосилістю, не ставиться, оскільки їх звільняється від податку, що припадає на усупільнені об'єкти, а колгосп платить податок з безличених прибутків всього колгоспу в цілому.

Проте все ж на майбутній рік треба запровадити поправку в чинну систему с.-г. податку, цілком звільнивши від оподаткування в колоспі (замість звільнення на 75%) усупільнені об'єкти ново прийнятих у колосп бідняцьких господарств, що їх звільнялося попереднього року від с.-г. податку за ознакою малосилости.

Друга причина, що трохи підвищує суму цілокупного податку, який припадає на усупільнені й неусупільнені об'єкти малосилих господарств, що входять у колгосп, — це те, що на об'єкти які лишилися у колгоспника в одноосібному користуванні. податок обчислюється без одлічки по 20 карбованців на їдця, а в одноосібних господарствах податок обчислюється за тою ж таки скалею, але відрахувавши 20 карбованців на їдця.

Маючи на увазі, що прибуток колгоспника від його неусупільнених об'єктів є додатковий до того прибутку, що він дістає у колгоспі, — було б недоцільно повністю поширювати на нього відлік на їдця, встановлений для одноосібних господарств, бо при цих умовах чимала частина колгоспників, що мають неусупільнені об'єкти, звільнялася б від с.-г. податку. Отже, в результаті це стимулювало б небажані тенденції серед колгоспників. Проте зберігати й надалі теперішній порядок оподаткування колгоспників — це значить давати зайвий козир у руки куркулеві для агітації проти колективізації.

Треба встановити такий порядок оподаткування колгоспників, щоб в усіх випадках податок, який падає на його усупільнені й неусупільнені об'єкти, був нижчий, ніж податок на одноосібне господарство з такими ж об'єктами.

Для цього треба запровадити таку поправку до чинної системи: обчислюючи податок на неусупільнені об'єкти колгоспника, треба встановити одлічку на їдця не у 20 карбованців, а в 10 карбованців

Наслідки застосування пільг сільсько-господарського характеру та бажані зміни в порядку їх надавання. Щоб визначити, в якому розмірі, в розумінні зниження податків, виразилися пільги сільсько-господарського порядку, по кожному обслідованому колгоспу та одноосібному господарству додатково обчислено прибуток по тих об'єктах, що на них поширювалося ті або інші пільги. Цим способом можна було визначити, на скільки через пільги зменшився прибуток і податок.

По окремих колгоспах податок через пільги зменшився в таких відсотках:

У комуні „Комунар“ Маріупільського району	на 62,5%
„ колгоспі „Надзівець“ „ „	„ 54,6%
„ „ „Перебудова“ на Білоцерківщині	„ 73,6%
„ артлі ім. Петровського на Чернігівщині	„ 68,2%
„ соз'ї ім. Сталіна „ „	„ 45,3%
„ артлі ім. Шевченка на Харківщині	„ 40,6%
„ „ „Червоний Незаможник“ на Київщині	„ 56,8%
„ соз'ї „Червоний Орач“ на Дніпропетровщині	„ 27,5%
„ комуні ім. Ульянова „ „	„ 32,7%

За своєю питомою вагою найбільше значення мають ті пільги колгоспам, що стосуються рільництва, — за поширення засівної площі, за засів цукрового буряку та інших технічних культур, сіяних трав, корінняків тощо, а також пільги по спеціальних галузях, головно, по городах.

Про вплив тих або інших сільсько-господарських пільг на зниження прибутку, отже й податку в колгоспах можна судити з таких даних:

Нозви колгоспів	Розмір зниження прибутку й податку у % в наслідок пільг по:				
	Рільни- цтву	Луківни- цтву	Скотар- ству	Спец. га- лузях	Р а з о м
1. „Комунар“	29,6	—	14,7	18,3	62,5
2. „Надзівець“	23,6	—	4,4	26,6	54,6
3. „Перебудова“	68,9	—	4,7	—	73,6
4. ім. Петровського	55,6	2,7	7,2	2,7	68,2
5. ім. Сталіна	26,8	6,1	10,1	2,3	45,3
6. ім. Шевченка	24,7	—	4,1	11,8	40,6
7. „Червоний Незаможник“	16,3	—	4,1	36,5	56,8
8. „Червоний Орач“	22,0	—	5,5	—	27,5
9. ім. Ульянова	16,2	—	11,4	4,9	32,5

Наведені дані свідчать за те, що найбільшу питому вагу мають пільги щодо рільництва. (Приріст засіву, цукровий буряк, технічні культури тощо). Пільги по спеціальних галузях значного розміру досягають у пригородніх колгоспах „Надзівець“ (Маріупіль) та „Червоний Незаможник“ (Київ), де розвинуто городництво. Пільги по спеціальних галузях в решті колгоспів, а також пільги по скотарству в усіх колгоспах мають незначну питому вагу, бо ці галузі ще слабо поширені в зазначених колгоспах.

Чималі пільги, що надається по сіль-госп. податку, безумовно стимулюють розвиток тих або інших галузів сільського господарства і ряд пільг, мабуть, доцільно буде зберегти і на майбутній рік; але при цьому треба запровадити поправку, встановивши для застосування тих або тих пільг територіальну ознаку відповідно до завдань, які ставиться щодо сільського господарства у різних економічних районах.

Нема потреби, напр., давати пільги за засів кукурузи в малоземельному інтенсивному районі Правобережжя, де головну увагу з польових культур треба звернути на захист цукрового буряку. З другого боку, недоцільно давати пільги за засів цукрового буряку, або напр., конопель у степових, зернових районах, що терплять від нестачі вологи.

Зберігаючи на майбутній рік пільги, які стимулюють поширення окремих культур та запровадження нових, щоб уникнути дублювання пільг, треба відмовитися від пільги за поширення засівної площі взагалі і тим самим усунути ту плутанину, що мала місце у практиці обчислення податку минулого року.

А щоб зробити реальною пільгу за переведення агро-та зоомінімуму, треба змінити порядок надання цієї пільги. Замість скидок з податку в розмірі 5 або 10%, що в наслідок не дають належного виробничого ефекту, треба коштом пільг утворити преміальний фонд цільового призначення і витрачати його згідно з виробничим планом земельних органів.

Всі зазначені поправки щодо надання с.-г. пільг на майбутній рік треба поширити і на колгоспи і на одноосібні господарства. Проте, в порядок надавання пільг одноосібним господарствам треба, крім того запровадити ряд змін принципового характеру.

Щодо охоплення пільгами окремих господарств, а також щодо середнього розміру зниження прибутку й податку в обслідуваних селищах в цілому, ми маємо таку картину:

Селища	% попільжених господарств	Відсоток зниження	
		Оподат. прибутку	Податку
1. с. Успенівка на Маріупольщині . . .	55,5	7,8	13,2
2. с. Троцьке на Білоцерківщині . . .	92,4	14,2	33,1
3. с. Петруші на Чернігівщині . . .	98,6	4,0	7,5
4. с. Шевченки на Харківщині	56,6	6,4	12,5
5. с. Таромське на Дніпропетровщині .	86,2	16,9	30,5
6. с. Борщатівка на Київщині	76,7	7,9	19,0

Поширючись на чимале число господарств, с.-г. пільги мають по суті значення і для одноосібних господарств, але через прогресивність у ставках податку — відсоток зниження прибутку в наслідок пільг приблизно вдвоє менший ніж відсоток зниження податку.

Через ту ж такі прогресивність ставок податку різниця у розмірі зниження прибутку й податку надто гостро виявляється в окремих господарствах з різною сумою оподаткованого прибутку і в наслідок цього одна й та сама пільга має різне значення з податкового погляду для господарств різної економічної сили.

От як міняється прибуток і податок пересічно на господарство з різним прибутком по окремих сільрадах—

Групи за розміром оподат. прибутку	с. Успенівка		с. Троцьке		с. Шевченки		с. Борщагівка	
	Зменшення в карбованцях на господарство							
	При- бутку	По- датку	При- бутку	По- датку	При- бутку	По- датку	При- бутку	По- датку
До 150 крб.	21,2	0,7	13,9	0,5	9,9	0,5	21,1	1,0
св. 150 до 200 крб. . . .	36,0	2,0	43,5	3,9	11,8	1,0	19,3	1,4
„ 200 „ 300 „	26,3	2,8	36,5	5,3	11,8	1,9	27,0	3,2
„ 300 „ 400 „	29,1	5,8	52,0	10,8	22,1	4,9	32,6	5,8
„ 400 „ 600 „	20,6	6,9	67,8	16,1	31,1	7,9	37,2	8,7
„ 600 „ 800 „	27,0	7,8	112,0	33,6	30,0	11,0	41,1	12,7
Понад 800	27,5	8,2	—	—	—	—	—	—
Пересічно	25,0	4,4	46,5	9,1	18,9	4,1	29,2	4,7

В той час як у нижчих за прибутком групах господарств зниження податку на господарство проти прибутку становить 3 і 5%, — у вищих групах це співвідношення підіймається до 30 і більше відсотків.

Коли у господарстві є, скажемо, десятина засіву трав'яної мішанки — віки з вівсом при нормі прибутковості оранки 60 крб. (на правобережжі) — дрібне господарство з незначною загальною сумою прибутку дістане зниження податку в розмірі 1 крб. 80 коп., а велике заможне господарство з високим прибутком за ту ж таки десятину дістане пільги 18 крб.

Щоб усунути цей, по суті антиклясовий, порядок надавання с.-г. пільг одноосібним господарствам, треба надалі встановити пільги у вигляді знижок з податку в певному розмірі за одиницю пільгової площі, а для скотарства — на голову худоби.

Про встановлені норми і справжню прибутковість сільського господарства. Найактуальнішим питанням при перегляді чинної системи с.-г. податку є питання про норми прибутковості та про відповідність їх справжній прибутковості окремих галузів сільського господарства.

Щоб проробити це питання, по обслідуваних селищах зібрали всі відомості, потрібні для розрахунків фактичної прибутковості основних і спеціальних галузів сільського господарства. От для розрахунків прибутковості рільництва зібрали дані за площі засіву по окремих культурах, за збір врожаю з однієї десятини кожної культури, ринкові й заготовчі ціни, відсоток ринковості окремих культур, а також норми висіву та витрати на тяглову силу для обробітку землі. Аналогічні дані зібрано і щодо спеціальних галузів.

Для розрахунків прибутковості продуктивного скотарства зібрано відомості про удій, про відсоток ринковості молочної продукції, про ринкові ціни, вартість корму тощо. На основі цих розрахунків, продукція сільського господарства була поділена на такі частини: частина, що витрачається у господарстві і частина здана порядком контрактації та заготівель державним і кооперативним органам, — їх оцінювано по заготовчих цінах, і частина реалізована на вільному ринку — оцінена за ринковими цінами.

Обчислення умовно чистого прибутку таким способом переведено окремо по одноосібних господарствах і по колгоспах.

Зіставлення середніх величин обчисленого таким порядком прибутку, в карбованцях на одиницю оподаткування, з нормами прибутковості, встановленими по окремих галузях сільського господарства, дає таку картину:—а) по одноосібних господарствах і б) по колгоспах:

		З десятини засіву			З голови великої про- дуктивн. худоби (корови)			З десятини городу		
		Обчислений прибуток	Норма при- бутковості	% відно- шення	Обчислений прибуток	Норма при- бутковості	% відно- шення	Обчислений прибуток	Норма при- бутковості	% відно- шення
1. с. Успенівка на	а .	100	45	+ 122	450	27	+1570	2000	230	+ 770
Маріюпільщині	б .	77	45	+ 71	100	27	+ 270	350	230	+ 52
2. с. Троцьке на Біло-	а .	109	90	+ 21	80	22	+ 264	499	170	+ 193
церковщині	б .	120	90	+ 33	69	22	+ 214	687	170	+ 304
3. с. Петруші на Чер-	а .	52	51	+ 2	30	17	+ 76	180	130	+ 38
ніговщині	б .	34	51	— 33	—	—	—	—	—	—
4. с. Борщагівка на	а .	247	64	+ 286	350	30	+1070	1500	220	+ 582
Київщині	б .	33	64	— 48	—	—	—	154	220	— 30

З наведених даних видно, що встановлені норми прибутковості далеко не відповідають справжній прибутковості сільського господарства як для колгоспів, так і особливо для одноосібних господарств.

Вийняток становлять лише дані про колгоспи с. Петрушів та Борщагівки, де встановлені норми перевищують прибутковість десятини засіву. У колгоспі с. Борщагівки прибутковість з десятини городу теж нижча від встановленої норми. Поглиблене дослідження цього питання на місці показало, що в зазначених колгоспах по ряду польових культур був недорід через запізнення з засівом та недостатній обробіток.

Взагалі треба відзначити, що недооблік встановленими нормами справжньої прибутковості більше стосується одноосібних господарств, що користуючись с прихильною кон'юнктурою вільного ринку на сільсько-господарські продукти, значну частину своєї товарової продукції реалізували на ринку за підвищеними цінами; тимчасом колгоспи майже всю товарову частину своєї продукції здали порядком контрактації і заготівель державним та кооперативним організаціям по заготовчих цінах.

Не малу роль в цьому відіграло і сприятливіше, з точки зору ринкового попиту, співвідношення культур в одноосібних господарствах, особливо в пригородних районах. В той час як колгоспи використовували свою земельну площу по заздалегідь наміченому плану, що передбачав не тільки споживчий ринок, а і свої господарські потреби, одноосібники, навпаки, насамперед орієнтувалися на ринок.

Всі ці міркування підтверджуються на прикладі обслідування с. Борщагівки недалеко м. Києва. У цьому селі з усієї оранки в 1387,5 десятин — 302,5 дес. знаходиться в розпорядженні колгоспу "Червоний Незаможник", а решта в 1085 дес. — в одноосібному користуванні.

В той час, як у колгоспі хлібофуражні культури, які не мають ринкового значення, посідають 35,4% засівної площі, у одноосібників вони

становлять всього лише 17,2%. Навпаки, площа під картоплею, що має необмежений збут на київському ринку, в одноосібних господарствах посідає 20,8%, а в колгоспі всього лише 13,9%.

Характерно далі відзначити, що хоч орна площа колгоспу становить всього лише близько $\frac{1}{6}$ частини площі, що мають одноосібники, колгосп „Червоний Незаможник“ здав с.-г. продуктів (рільництва та городництва) в порядку заготівель та контрактації майже в $1\frac{3}{4}$ рази більше, ніж одноосібні господарства.

Найгостріший розрив між встановленими нормами і дійсною прибутковістю маємо щодо великої продуктивної худоби (корів) і спеціальних галузів, зокрема городництва. У підгородніх районах середня прибутковість корови перевищує встановлені норми в десятеро і більше разів. Справжня прибутковість десятини городу теж майже вдсятеро більша від установлених норм.

Причини цього явища знов же такі криються в умовах вільного ринку, в умовах чималого перевищення попиту над постачанням і в жадобі легкої наживи у незорганізованого в колгоспі переважно заможного селянства. Не малу роль тут відіграє і сільський спекулянт — куркуль та міський торговець.

У справі усунення не нормальностей вільного ринку та врегулювання ринкових відносин, поряд з іншими заходами треба використати і сільсько-господарський податок. Окрім фактора, що стимулює розвиток сільського господарства в бажаному напрямі, с.-г. податок повинен мати в собі притаманне йому фіскальне начало, що супроти основної маси селян—платників (крім куркулів) за останні роки значно послаблено. С.-г. податок повинно використати як засіб наздогнання не тільки експлуататорських продуктів куркульства, а й заможного селянства, що збуває значну частину своєї сільсько-господарської продукції на вільний ринок по спекулятивних цінах.

Порядок оподаткування колгоспів. Навіть поверхова порівняльна аналізи природи прибутків колгоспів та одноосібних господарств змушує прийти до висновку, що теперішній порядок обліку оподаткованого прибутку одноосібних господарств та колгоспів за однаковими нормами, в умовах сьогодення, не видержує найпоблажливішої критики. *Прибуток колгоспів для оподаткування сіль.-госп. податком надалі треба обраховувати за справжнім прибутком, що дістає своє відбиття у звітності колгоспу.* До оподаткованого прибутку колгоспу треба включати увесь огульний прибуток колгоспу, віднявши ті видатки, що виходять за межі самого колгоспу і окремих його членів — напр., зарплата стороннім особам, видатки на паливо при роботі трактора, локомотива тощо. *Оподатковувати колгоспи треба за нинішній рік, але за звітністю минулого року, а новозорганізовані колгоспи повинні виплачувати аванс, виходячи із середньої ставки на десятину засіву інших однойменних колгоспів даного району, з дальшим перечисленням суми податку на підставі фактичної звітності.* *Ставки податку для колгоспів треба диференціювати за видом колгоспів.* Для комун треба встановити мінімальну ставку, скажемо, в 2%, для артілів та для товариств СОЗ, що усталили робочу худобу й реманент — 3% і для інших СОЗ'ів — 4%.

Порядок оподаткування сіль.-госп. податком одноосібних господарств. Зваживши чималий ріст прибутковості селянства від с.-г. галузів, треба надалі переглянути теперішні норми прибутковості в бік їхнього підвищення. Граничний розмір підвищення норм повинен бути трохи нижчий від дійсного прибутку, що обчислюється на підставі реалізації частини продукції на вільному ринку, бо в товарообороті вільного

ринку бере участь далеко не вся маса селянства, а лише окремі верстви його і то неоднаковою мірою.

З огляду на різкі коливання у прибутковості спеціальних галузів сільського господарства — садів, виноградників, городів тощо — по окремих господарствах того самого району, *треба прибуток від цих галузів в усіх випадках* (крім споживчих садів та городів) *встановлювати не за нормами, а за справжнім прибутком, що його визначатиме податково комісія.*

Найскладнішим питанням перед законодавством встане питання про те, щоб встановити на наступний рік порядок оподаткування сіль.-госп. податком одноосібних господарств, що не мають куркульських ознак, але збувають значну частину своєї сільсько-господарської продукції на вільний ринок за спекулятивними цінами. Відсоткові надбавки, що їх застосовували минулого року жодною мірою не розв'язують питання справедливого оподаткування верхівки заможного середняка — одноосібника. Треба сказати, що минулого року відсотковими надбавками на Україні охоплено всього лише близько 2,5% всіх господарств. По окремих обслідуваних селах цими надбавками охоплено: по селу Успенівці — 6,4% госп., по с. Троцькому — 1,4% і по селу Борщаківці — 3,6%. Крім того ці надбавки дають малопомічний ефект з фінансової точки зору. От по с. Успенівці відсоткова надбавка збільшує оподатковуваний прибуток на 1,3%, а податок на 1,4—, по с. Троцькому це збільшення прибутку і податку становить всього лише 0,1% і по с. Борщаківці на 0,5 і 1,9%, в той час як справжній прибуток перевищує нормативний по Успенівці на 287%, по Троцькому — на 449% і по с. Борщаківці —

Проте механічно збільшувати відсоткові надбавки до розміру охоплення справжнього прибутку було б недоцільно через те, що як ми відзначили вище, не всі господарства однаковою мірою використовують вигоди приватного ринку.

Єдиною правдивою буде така метода обчислення оподаткованого прибутку відзначених господарств: місцева податкова комісія спільно з колгоспниками та бідняцьким активом складає список заможних господарств, що в значних розмірах збувають свою продукцію на вільному ринку (подібно до того, як робилося добір господарств, що ним хлібо-заготівлі доводилося до двору), і після пильного вивчення та остаточного затвердження цього списку в районі по кожному господарству, комісія встановлює, в якому розмірі треба збільшити нормативний прибуток, щоб наблизитися до справжнього прибутку, одержаного господарством з окремих джерел; щоб не було переобкладання окремих господарств, можна встановити ліміти максимального збільшення прибутку — скажемо, не більш як 150—200% від нормативного прибутку.

Намічаючи такий порядок оподаткування заможної верхівки села, не треба недооцінювати всіх тих труднощів, які можуть трапитися у практичному переведенні в життя такої методи оподаткування. Але і ті труднощі неминуві, коли розв'язувати таке важливе питання, як визначення справжнього прибутку окремих селянських господарств.

Довголітня практика обліку прибутку від нехліборобських заробітків, через податкові комісії, говорить за те, що за належного керівництва роботою ця метода визначення справжнього прибутку окремих господарств буде найправильніша.

Коли встановити такий порядок оподаткування, нема ніякої потреби зберігати надалі знижки з податку багатоїдецьким господарствам, які дають мізерний фінансовий ефект, ускладнюючи в той же час техніку переведення сіль.-госп. податку. Від механічного застосування відсоткових надбавок, як це було минулого року, теж треба відмовитися.

Про порядок оподаткування нехліборобських заробітків. Теперішній порядок обліку й оподаткування нехліборобських прибутків и принципі треба зберегти й надалі, запровадивши лише деякі окремі поправки.

Зокрема треба відмовитися від оподаткування с.-г. податком зарплати членів господарств, що постійно живуть на стороні, хоч би за ними і числився по селу земельний наділ. З числа їдців господарства їх теж треба виключити, а прибутки, що вони дістають на місці постійної роботи, треба обкладати прибутковим податком на загальних підставах.

Далі слід трохи підвищити оподаткування трудових нехліборобських прибутків, а оподаткування прибутків від здавання і найму складних с.-г. машин провадити в розмірі 100%, як і інші нетрудові прибутки.

Оподаткування куркульських господарств. Навряд чи треба запроваджувати якісь зміни у теперішній порядок оподаткування куркульських господарств, що дає за останньою постановою Союзного уряду (з 23-XII 1930 р.) широкі права місцевим органам в справі уточнення і доповнення ознак, встановлених законом.

Про пільги бідняцьким господарством. Практика механічного звільнення бідноти за розміром неоподаткованого мінімуму прибутків свідчать за те, що така практика при значному розмірі мінімуму (до 170 крб.), часто призводить до звільнення від податку явно платежоспроможних господарств.

В умовах масового переходу бідняцько-середняцьких селянських господарств до колективних форм ведення сільського господарства, немає радії для одноосібних господарств зберігати теперішні норми неоподаткованого мінімуму.

Звільнення бідняцьких господарств треба цілком передати на погляд сільських і районних комісій з участю сільської бідноти та суспільности. Механічно звільняти від сіль.-госп. податку слід лише ті господарства, що розмір податку для них обчислюється копійками.

Про оподаткування радгоспів. Природою одержуваного прибутку радгоспи нічим не відрізняються від державних промислових підприємств, а тому радгоспи належить оподатковувати на загальних підставах з держпромпідприємствами, тобто за господарською звітністю централізованим порядком, зовсім вилучивши їх із системи с.-г. оподаткування.

М. КАНЕНГІСЕР

В боях за промфінпля н

(Досвід роботи Харківського заводу с.-г. машин „Серп і Молот“)

Минулий господарський рік завод „Серп і Молот“ закінчив з надто незадовільними якісними і кількісними показниками. Випуск продукції за 1929-30 р. становив у вартісному виразі 31 млн. крб., або більше проти попереднього року на 55%. Проте, виробниче завдання в 1929-30 р. виконано лише в розмірі 83,6% тоді, як 1928-29 р. завдання заводу було виконано з деяким перевищенням. Незадовільні кількісні наслідки виробництва надто підкреслюються такими двома обставинами. Поперше, недовиконання завдання припадає в основному на найпотрібніші у великому соціалістичному секторі сільського господарства тракторні молотарки МК, що їх недовипущено 866 шт. або 50,8% від загального їх

річного завдання. Подруге, господарський прорив на заводі мав систематичний характер протягом цілого року, не тільки не виявляючи тенденцій до скорочення, а навпаки поглиблюючись з кварталу в квартал, — це видно з таких даних: виконання виробничого завдання становило у I-му кварталі — 86,1%, у II-му кварталі — 87,6%, у III-му — 77,2% і в IV-му — 66,9%.

Найважливіший якісний показник промфінплян — динаміка продукційності праці — теж не дає задовільної картини. От, напр., плянове завдання на виробіток продукції на одного робітника, що становило 539 крб. зреалізоване лише в сумі 456 крб., або на 84,6%. До того ж, цей заробіток своїм абсолютним виразом не тільки не досяг виробітку попереднього року але, як виявилось, навіть знизився на 3,6%.

Незадовільний хід виробництва за перші 3—4 місяці господарського року притяг до себе посилену увагу Харківської партійної організації. Округовий партійний комітет постановою 10-го лютого визнав, що робота заводського партійного комітету і всієї заводської організації в цілому, комітета комсомолу і всієї комсомольської організації заводу, фракції завкому та комуністичної частини заводууправи у справі ліквідації прориву і виконання промфінплян — незадовільна. Одночасно, округовий комітет рекомендував заводському парткомітетові провести рішучу боротьбу, як серед рядових партійців, так і серед керівних робітників та адміністративно-технічного персоналу, з настроями нереальності програми та із спробами виправдати цей прорив, як з проявами одвертого опортунізму. Реалізація цієї директиви призвела до того, що знято 3-х начальників цехів і кількох майстрів, що чинили найбільший опір наміченим темпам розвитку, але будь-скільки належного ефекту вона не дала, бо опортунізмом була заражена сама верхівка керівництва заводу. Тому, треба було другої постанови Харківського партійного комітету з 20-го вересня про зняття з посту управ. заводу за те, що господарське керівництво заводом показало себе безсилим перед виробними господарськими завданнями і не виконало ні одної вказівки ОПК щодо усунення помилок. Скоро за цим відбулася постанова фракції спілки металістів про зняття завкому за припущення самопливу в боротьбі з проривом.

Більш-менш близьке знайомство із станом заводу та аналіза наслідків його роботи дозволяють зафіксувати основні причини тривалого прориву, що дістали досить повного відбиття у двох згаданих постановках Харківського партійного комітету.

Спинімося нижче на деяких з них, підкресливши те, що становище на заводі „Серп і Молот“ можна безперечно визнати за характерне для всіх тих підприємств, що замість подолання окремих труднощів нашого величезного росту і більшовицьких темпів у господарській роботі, плентаються у хвості, посиляються на численні „об'єктивні“ умови та гальмують успішне поступовання нашої промисловости.

Насамперед треба відзначити, що на заводі немає належної і своєчасної технічної підготовки до розгортання виробництва і надто слаба мобілізація всіх внутрішніх ресурсів. Щоб судити про ступінь підготовки до реалізації збільшеного на 85% проти випуску попереднього року виробничого завдання, досить познайомитися із ходом на заводі капітальних робіт. Ці роботи проваджено протягом більшої частини року без певного пляну. На більшість робіт не було ні проєктів, ні кошторисів. Тільки в III му кварталі створено відділ капітального будівництва, що повинен був сконцентрувати і впорядкувати капітальні роботи. До речі сказати, і на сьогоднішній день цей відділ ще далеко не виконав покладених на нього завдань. Чи не ясно після цього, що в процесі

здійснення капітального будівництва ставали неминучі і раз-у-раз дійсно мали місце величезні перевитрати коштів і матеріалів, неодноразові порушення і перенесення встановлених термінів закінчення робіт і т. ін. Про те, що на заводі є великі резерви, говорить цілий ряд дуже показових даних. От, напр., коефіцієнт змінності пересічно за рік становив тільки 1,52 в той час, як потреби і можливості в цій галузі дуже великі. Заводське устаткування використане пересічно на 87%, а по окремих цехах і ділянках багато нижче. От, у ковальському цеху обтяг всього устаткування досягає тільки 42%, а по бульдозерах навіть 27% і т. д. Чимало недовиконавши завдання, завод перевитратив багато різних дефіцитних матеріалів. От, за підрахунками постачальницьких органів, самого металу перевитрачено понад 6 тис. тонн. Наслідком цього ми спостерігаємо не тільки загострення фінансового становища підприємства, а й чималий зріст послідків та браку. Сума втрат через брак виносить 1929-30 р. 371 тис. крб., і перевищує попередній рік на 28,8%. Само собою розуміється, що тільки цілковитим і негайним подоланням відзначених ненормальностей у технічному керівництві підприємством та скеруванням всіх зусиль на максимальну мобілізацію його ресурсів, можна створити сприятливі умови для виконання виробничої програми заводу. Другим важливим джерелом проривів було те, що на заводі надто слабо поставлено технічне (внутрішньо та міжцехове) плянування виробництва, в той час, як спостерігається дуже багато великих і малих неполадок та неув'язок, що весь час гальмують роботу окремих цехів і цілого заводу. Спинімося тут тільки на одній стороні плянування — на доведенні плянових завдань до окремого робочого місця. Основний сенс переведення цього надто важливого заходу полягає в тому, щоб точно визначити роль і ступінь участі кожного робітника в справі реалізації промфінпляну свого підприємства. Для цього треба систематично встановлювати в виробничі завдання робітників на певний термін, фіксуючи основні якісні показники щодо витрати сировини, норм допустимих послідків, браку тощо. Цілковито очевидно, що для правильного переведення цієї роботи треба розпоряджати вичерпними даними про стан і перепускную спроможність устаткування, технічні процеси і напрям виготовлення всіх частин продукції, про норми виробітку, сировини, браку тощо. Без попереднього призбирання й систематизації цих основних матеріалів, доведення пляну до робітника позбавлене всякого ґрунту, замінюючись часто формальним вивішуванням коло робочого місця табличок з малореальними кількісними завданнями, що до них мало діла робітників та до яких байдуха і сама адміністрація. Підтвердження цього ми знаходимо досі на заводі „Серп і Молот“. Заводська газета „Молотарка“ наводить десятки й сотні прикладів подібного доведення пляну в кузні та механічному цеху. Тому, зовсім не випадковим було те, що саме по цих двох цехах опрацювання зустрічного промфінпляну, що базується на попередньому доведенні завдань до робочого місця, дало найменш задовільні, рівняючи з іншими цехами, наслідки. На стані внутрішньо-цехового плянування надто негативно відбивається неналагодженість на заводі заводського плянування. Робота центрального розподільчого бюро, що нині тільки формально перейменоване на пляново-виробничий відділ, проходить увесь час надто незадовільно; на це десятки разів вказувалося при обслідуваннях, у „Молотарці“ і в постановках партійного комітету. Рішучого перелому у всій роботі плянування треба добутися щоб то не стало і негайно. Насамперед це повинно торкнутися центрального розподільчого бюро, бо без цього не можна забезпечити правильної роботи коло цехового плянування. При цьому треба не відкладаючи поставити на належну

височінь контроль, технічне приймання та облік всіх процесів і наслідків роботи.

Третій фактор прориву — це надто слабе запровадження у систему господарського керівництва виробництвом твердих принципів одноначальності і госпрозрахунку.

XVI партз'їзд відзначив, що розв'язання поставлених перед промисловістю завдань потребує якнайшвидшого закінчення реорганізації системи управління промисловістю і забезпечення системи одноначальності в усіх її галузях.

Як же стоїть справа із цією важливою директивою на заводі „Серп і Молот“? — Темпи практичного здійснення на заводі найважливішої директиви Центрального Комітету з 5-IX-1929 р. „Про заходи до впорядкування керівництва над виробництвом і встановлення одноначальності“ треба визнати за надто слабкі, а результати за абсолютно незадовільні. Можна подати багато прикладів, що свідчитимуть за систематичне порушення принципів одноначальності з різних причин і з різних боків.

Річ надто характерна, що дедалі заглиблюватися в цех, то все слабше провадиться одноначальність, і через це, не зважаючи на роз'яснювальну роботу партосередків цехів, на виробничих дільницях стався помітний розрив. В особі свого дільничного майстра робітник не бачить ще досі одноосібного керівника, що на ділі розв'язує самостійно всі питання, які повстають на дорученій йому дільниці. Досить послатися на те, що без відома і згоди дільничного майстра здійснюють і переводять, з тих або інших міркувань, робітників на іншу роботу. Майстер не має права накладати покарання за ту або іншу провину робітника. Майстер не може підписати перепустки на вхід або вихід з цеху. Норми виробітку, розцінки роботи, розряди — все це встановлюється без участі дільничного майстра. Проте, треба сказати, що серед майстрів здебільшого ще мало помітне бажання брати на себе відповідальність за виконання дорученої роботи. Не зараджує тут ні спеціально розроблені інструкції про права й обов'язки дільничних майстрів, ні категоричні розпорядження заводської і цехової адміністрації, ні безпосередні вимоги самих робітників. Не ліпше, коли не гірше справа стоїть з інженерно-технічним персоналом. Один з інженерів заводу навіть висунув такий варіант визначення ролі спеціаліста на виробництві: „Інженер — не технічний керівник, а технічний консультант виробництва“. Всі ці відміни хвостистського ставлення до питання одноначальності, спроби увільнути від відповідальності, невміння, а часто й небажання перебудувати систему господарського керівництва, натрапляли і натрапляють на відсіч партійної організації та ліпшої частини робітничого колективу — ударників. Проте, не рідкі випадки порушення одноначальності і серед членів партії і робітників профорганізацій.

Найважливіші заходи, що повинні забезпечити швидку й правильну реалізацію директиви ЦК про одноначальність, повинні бути такі:

а) усунути й обновили ті ланки керівництва, що свідомо або несвідомо зривають, або не можуть здійснити цієї директиви;

б) провадити масову й систематичну перевірку виконання п'ятирічки, притягаючи до виявлення і усунення всіх дефектів у роботі — ударників та червоногвардійців;

в) добутися, відповідно до категоричних вимог партійних органів, такого становища, щоб усі комуністи і комсомольці вели перед у впорядкуванні керівництва на виробництві і

г) посилити виховно-роз'яснювальну роботу, надто серед нових робітників, що вливаються в завод і які дуже часто заражені рвацтвом та антипролетарськими настроями.

Посутня умова, що забезпечує виконання промфінплану підприємства, є перехід цехів на госпрозрахунок. На підтвердження крайньої ваги цього заходу пошлемося на відповідну постанову XVI з'їзду на доповідь тов. Куйбишева. За госпрозрахунок, вдається можливим встановити точні границі відповідальности окремих ділянок виробництва за виконання кількісних і якісних показників промфінплану і форми взаємин між окремими ланками виробництва. Госпрозрахунок дозволяє встановити систематичний нагляд і контроль за ходом виробництва і всіма показниками роботи. Госпрозрахунок підводить потрібну матеріальну базу під переведення в життя одноначальности в цехах. Ця справа, як і справа одноначальности, на заводі стоїть аж надто зле. Досі ще цехи у своїх діях надто обмежені. От, напр., робітників приймає і звільняє відділ економіки праці. Так само із розрядами. На понадурочні роботи треба дозволу головного інженера та ВЕП. Спецодяг робітникам видається за санкцією того ж таки відділу економіки праці. Коли так стоїть справа з порівнюючи другорядними питаннями, то не доводиться говорити про ті взаємини, які існують між заводоуправою та цехами, щодо таких питань, як постачання матеріалів, робсили, та встановлення всяких лімітів і норм. Погляд цеху в цих питаннях на кращій кінець тільки вислухують. Справедливість вимагає вказати на те, що вже останнім часом заводоуправа вживає певних заходів, щоб трохи наблизитися до розв'язання справи із госпрозрахунком цехів, але все це робиться надто повільними темпами і більше стосується техніки обліку, ніж самої суті справи. В результаті хив захаращується всякою технічною роботою, в той час як по старому вони лишаються безправні і безвідповідальні. Питання госпрозрахунку треба розв'язати виключно ударним та разом з тим до кінця продуманим і послідовним порядком. Всякі половинчасті заходи у справі здійснення госпрозрахунку абсолютно неприйнятні. Нам потрібні цехи-заводи, що працюють в межах єдиного пляну і загального керівництва, на становищі закінченого підприємства.

За четверту причину відставання у виконанні завдань стало загальне помітне падіння трудової дисципліни і зниження середньої кваліфікації робітників. Ці два питання надто щільно між собою зв'язані і упираються одночасно в проблему нових робітничих кадрів та їх класово-виробничого виховання. Середньо-річний склад робітників заводу визначається для 1929-30 р. в 7.078 чол. проти 3822 чол. в 1928-29 р. тобто маємо зріст більш як на 85%. У кварталовому розрізі наростання кількості робочої сили ілюструється такими показниками. I-й квартал — 5092 чол., II-й квартал — 6493 чол., III-й квартал — 7771 чол. і IV квартал — 8971 чол. Темпи росту робсили багато перевищили темпи наростання випуску продукції. Як загальне явище, по всіх цехах відмічається невідповідність розрядів виконуваних робіт — розрядам наявного складу робітників. От, напр., у молотарковому цеху середній розряд роботи визначається в 3,08, а середній розряд робітників досягає тільки 2,28. Само собою зрозуміло, що середній виробіток нових робітників багато нижчий проти виробітку кадровиків. По окремих цехах і професіях ця різниця дає такі коливання. По механічному цехові вона дорівнює — у токарів — 22% та свердлярів — 14%; у ковальському цеху різниця виробітку коливається від 18% у штампувальників до 68% у пресувальників.

Проте, найбільше зло з боку нових кадрів це величезна їх плинність і нешто слаба трудова дисципліна.

От, напр., на завод за 1929-30 р. вступило 8.939 чол. і вибуло 3.901 чол. Коефіцієнт плинности робітничого складу, рівняючи з 1928-29 р. виріс більше ніж удвоє. Аналіза кварталових коефіцієнтів плинности

(I-й кв.—3,7, II-й кв.—5,8, III-й кв.—4,2, IV-й кв.—4,5) виявляє у III-му кварталі деяке зниження її, що сталося наслідком тривалої боротьби з плінністю заводських організацій. Проте, допіру з оголошенням постанови ЦК ВКП(б) з 20-го жовтня „Про заходи плянового забезпечення народного господарства робсилою та заходи боротьби з плінністю“ поволі усталюється склад робітників.

Не менш разлива картина виходить, коли розбирати дані про невиходи на роботу. Середньо-річна цифра невиходів становить по заводу за 1929-30 р. 14,2% проти 13,1% в 1928-29 р. Далеко гірше стоїть справа з розподілом невиходів по кварталах, до того ж найбільшу увагу тут треба звернути на динаміку самовільних прогулів. Оскільки ці дані являють великий інтерес, наводимо докладну ілюстративну таблицю.

	I квар- тал	II квар- тал	III квар- тал	IV квар- тал
У відсотках				
Невиходів загалом .	8,5	8,1	15,6	20,7
З них через:				
Відпустки	1,5	1,6	6,5	7,5
Хороби	5,7	4,9	6,0	8,8
Поважні причини . .	0,8	1,2	2,0	2,9
Самовільні прогули .	0,5	0,4	1,1	2,0

Коли зважити неодноразові директиви вищих організацій і відповідний пункт кодоговору про рівномірний протягом цілого року розподіл відпусток і той факт, що робота заводу провадиться в умовах безперервного виробництва, то насамперед вражає перенесення всього центру ваги відпусток на 3 і 4 квартали. Лишаючи осторонь систематичне збільшення в цей же таки період невиходів через хоробу та з інших поважних причин (тут безперечно теж ховається цілий ряд ненормальностей, що їх треба викрити й усунути), звернімося до самовільних прогулів. Кількість прогулів, збільшена вчетверо проти першого кварталу і вп'ятеро проти другого кварталу,—це грізне гасло і лихо для виробництва. Не зважаючи на помітне послаблення цього лиха після вже згаданої постанови ЦК, самовільні прогули й надалі потребують виключної уваги. Прогульник не тільки краде у заводу час, потрібний для випуску продукції, він ще й дезорганізує виробництво.

Проте, ледве чи не найважливішою з усіх численних причин, що до того ж справила вирішальний вплив на всі інші, було зневір'я у заводського господарського керівництва щодо можливості виконати програму та явно опортуністичні настанови у справі подолання окремих нечисленних „вузьких“ місць на виробництві. Річ ясна, що поки у керівників заводу переважали подібні настрої, не могло бути й мови про дійсно більшовицьку боротьбу за високі темпи виробництва, за цілковите усунення всіх перешкод, за рішучу боротьбу проти хвостистських настроїв поміж середнього й молодшого адміністративного й технічного персоналу.

Згаданими вже вище постановами Харківські парторгани зробили ряд рішучих кроків до подолання елементів опортунізму в керівництві заводом і до оздоровлення обстановки й умов виробничої роботи.

Резюмуючи, ми можемо сказати, що на конкретному прикладі заводу „Серп і Молот“ ми маємо надто наочне підтвердження того, що аналіза

основних причин господарських проривів у промисловості, подана у відозві ЦК ВКП(б) з 3-IX,—цілком слушна.

Невміння, а також і небажання керівних органів на виробництві швидко й до кінця перебудувати свою роботу відповідно до більшовицьких темпів, що їх висунули були постанови XVI партійного з'їзду,—така одна з найосновніших причин проривів. За це знов же таки говорить і відповідний витяг з постанови ОПК, що прорив на заводі зв'язує з „цілковитою невідповідністю заводського апарату до реалізації збільшеного випуску поточного року, з відставанням якості господарського керівництва від потреб, що їх виставляє розвиток заводу, з незадовільним і недостатнім темпом перебудови організаційного й технічного керівництва підприємством“.

Вище ми дуже докладно схарактеризували тіньові сторони роботи заводу, подавши аналіз основних причин тривалого господарського прориву. З наведених фактів безперечно ясно, що завод абсолютно недостатньо мірою використав можливості й резерви, які він мав до свого розпорядку.

Проте ця обставина жадним способом не повинна заслонити чималих досягнень в роботі заводу, що перетворився за останній рік-два на гіганта сільсько-господарського машинобудівництва, спеціалізувавшись на виробництві великої тракторної молотарки для задоволення нових потреб соціалістичного сектора сільського господарства. Огульний випуск продукції заводу становив 1927-28 р. 14,7 млн. крб., в 1928-29 р.—20 млн. крб., в 1929-30 р.—33,3 млн. крб., даючи незмінно з року в рік піднесення кривої росту. Треба тут підкреслити, що вже в 1929-30 р. сума випуску більш як в 10 разів перевищила довоєнний випуск заводу, який становив 1913 р. 3,1 млн. крб. На 1931 рік програма заводу затверджена в сумі 63,6 млн. крб., або вище від фактичного випуску продукції 1929-30 р. на 90 з лишком відсотків. Велетенські темпи кількісного росту заводу йдуть у парі з іще яскравіше вираженими основними якісними показниками складу продукції. Ручно-кінний реманент, що з нього майже повністю (88,3%) складалася програма продукції за 1927-28 р., рішуче переважав ще в 1928-29 р. (78,1%) і поступився своїми позиціями в 1929-30 р. тракторному реманентові, взявши тільки 46,5% у продукції цього року.

Програма 1931 року робить дальший рішучий крок до переходу на виробництво переважно молотаркового реманенту, що має становити 79,5%, а разом з тракторними боронами досягає 91,5% всієї річної програми.

Отже, під теперішню пору фізіономія заводу характеризується великим молотарковим виробництвом, що в ньому перевагу бере молотарка МК, яка має широкий попит від великого соціалістичного сектора сільського господарства.

Не абияким позитивним моментом у роботі заводу є зростання активності і трудового піднесення робітничого колективу. Конкретний вияв цього ми маємо у бурхливому розгортанні соціалістичного змагання й ударництва, що характеризується такими показниками: було ударників на 1-X 1929 р.—2369 і на 1-X 1930 р.—5429. Самозакріпилось за заводом до кінця п'ятирічки понад 6000 чол. Поряд з цим швидко зростає число пропозицій робітників, що становлять величезний резерв для поліпшення й здешевлення виробничих процесів.

От кілька ілюстративних чисел: в 1928-29 р. надійшло 379 пропозицій, а в 1929-30 р.—1648. Річна економія від реалізації пропозицій становила в 1928-29 р.—12572 крб., а в 1929-30 р.—248.180 крб. У кампанію зустрічного промфінплану втягнуто до 9.500 робітників, які чимало

поширили плянове накреслення контрольних чисел заводууправи і внесли багато цінних раціоналізаторських пропозицій. Надто помітно виросла роля заводської преси. Заводська щоденна друкована газета „Молотарка“, цехові й дільничні стінгазети ведуть уперті бої з виробничими неполадками й неув'язками, б'ють по конкретних носіях зла, набираючи чимраз більше ваги як фактор успішного подолання труднощів і виконання промфінпляну.

Всі ці численні форми величезного росту активності робітничих мас незрідка натрапляють на своєму шляху на чималі перешкоди. Часто буває, що ударників належною мірою не використовують для ліквідації окремих вузьких місць. Десятки цінних пропозицій робітників довгий час лежать нерозглянуті і навіть після прийняття їх реалізується надто поволі. Молотарка не раз сигналізувала про те, що дуже багато зачеплених нею і цеховими газетами питань лишаються без ніякої відповіді. Все це помітно звужує можливість ефективного використання робітничої активності.

Соціалістичне змагання поволі стає основною метою у роботі робітників на виробництві, низового професійного й партійного осередку й групи. Від того, якою мірою останні зуміють довести до кінця роботу, почату у згоді з директивами партії про поворот лицем до виробництва, залежить далі втягання робітничого колективу в процес кількісного і якісного розгортання виробництва.

Підсумки виконання заводом програми окремого кварталу (85,3%) та за січень (61%) лишаються й далі незадовільні. Оцінка якості господарського й надто технічного керівництва над виробництвом та висновки, що їх зробили у свій час Харківські парторгани, не втратили ще й на сьогоднішній день своєї гостроти й злободенності. Основні директиви: 1) про правильне технічне плянування, 2) про запровадження принципів одноначальності й госпрозрахунку, 3) про максимальний обтяг устаткування, надто в другій і третій змінах, 4) про максимальне закріплення, трудової дисципліни, 5) про даліше розгортання ініціативності й активності робітничих мас на безумовне виконання кількісних і якісних показників промфінпляну — зберігають цілком свою силу. Особлива актуальність всіх цих питань зростає у світлі тих настанов, що їх висунув був т. Сталін у своєму виступі на конференції робітників промисловости.

Ми мали й маємо всі можливості повністю виконати виробничі завдання. Проте, як підкреслив т. Сталін, у нас „не вистачило вміння правильно управляти“. В цих словах проводиря нашої партії знаходять свій конденсований вияв основні причини заводського прориву. До цього можна додати хіба тільки те, що твердження т. Сталіна стосується цілком не тільки до минулого часу, а й до теперішнього.

Отже, спираючись у дальшій боротьбі за виконання й перевищення промфінпляну на досягнуті успіхи, треба надалі не допускати найменших елементів самопливу в роботі і добути рішучого подолання дефектів і труднощів нашого виробництва. Треба, ще більшою мірою ніж досі мобілізувати всі сили парторганізацій і робітничого колективу на цілковите опанування більшовицьких темпів нашого розвитку.

Тільки за цих умов ми доб'ємося виконання поточних виробничих завдань і реалізації всіх показників промфінпляну третього вирішального року п'ятирічки.
